

Program aktivní péče o ohrožené druhy rostlin Zlínského kraje

Echium russicum

A. VÝCHOZÍ INFORMACE

1. Taxonomická charakteristika

1.1 Nomenklatura

Hadinec nachový – *Echium russicum* J.F.Gmelin

syn.: *Echium rubrum* Jacq. non Forssk., *Echium maculatum* L.

Rod: *Echium* (hadinec)   čeleď: *Boraginaceae* (brutnákovité)

Slovensky: hadinec červený

Polsky: Żmijowiec czerwony

Maďarsky: Piros kígyószisz

1.2 Popis

Dvouletá, někdy i krátkověce vytrvalá, bylina s přímou jednoduchou lodyhou 25 – 100 cm vysokou. Listy čárkovitě kopinaté až úzce eliptické, dlouhé až 10 cm a široké až 1 cm, špičaté, přímé, měkce přitiskle chlupaté, celokrajné.

Květenství je hustý štíhlý hrozen složený z krátkých vijanů, květy jsou přisedlé. Kalich je dlouhý 5-6 mm s úzce kopinatými špičatými ušami, koruna je krvavě červená, vzácně bílá, 10-12 mm dlouhá (2x delší než kalich), trubkovitě nálevkovitá, krátce pěticípá. Blizna je hlavatá.

Plodem jsou na povrchu bradavčité tvrdky o velikosti cca 2 mm.

1.3 Variabilita

1.4 Karyologie

Populace z Moravy a z. Slovenska diploidní $2n = 12$, z vých. Slovenska tetraploidní $2n = 24$.

2. Rozšíření

2.1 Celkové rozšíření

Ponticko – panonský, resp. ponticko – jihosibiřský geoelement, výskyty na Moravě tvoří severozápadní hranici rozšíření. Kromě Moravy zasahuje ještě do Rakouska, dále roste na Slovensku, chybí ve větší části panonské nížiny, těžiště areálu je na Ukrajině a v Rusku. Na jihu zasahuje do Makedonie, Bulharska, Turecka a přes Krym a Kavkaz také do Turkmenistánu a Iránu. Severní hranice dosahuje východního Polska.

2.2.1 Historické rozšíření

Stanislav Staněk, Ivana Jongepierová, Jan W. Jongepier, 1996: „Historická květena Bílých Karpat“, supplementum sborníku Přírodovědného klubu v Uherském Hradišti, Veselí n. Mor.

okres Uherské Hradiště

Hluk – Kobylí hlava –27 –Staněk, -56, 57 –Richter

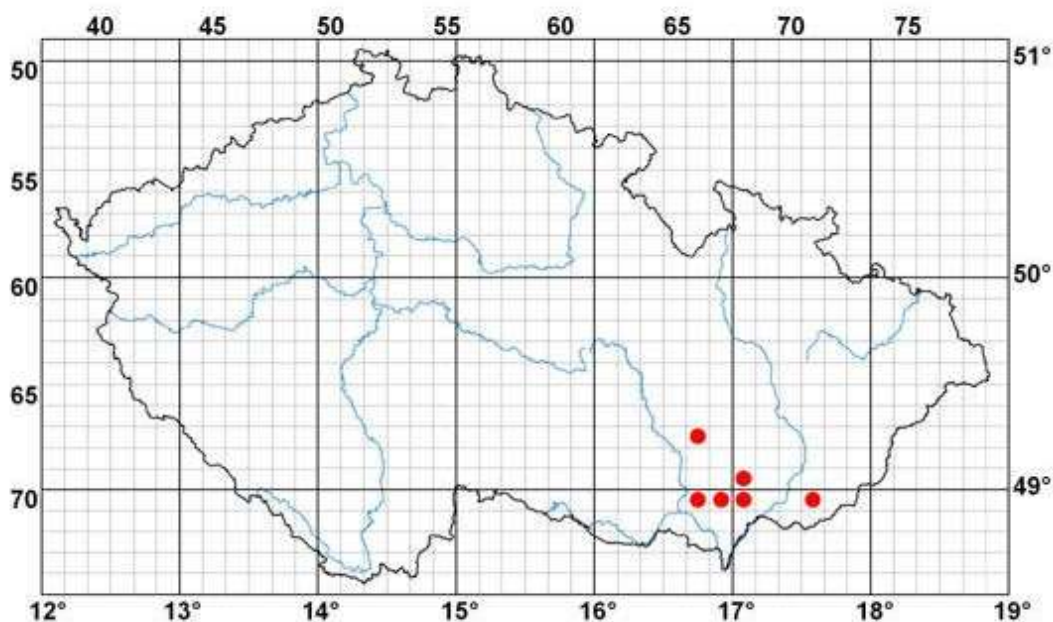
okres Hodonín

Blatnička -Horní luka -24, 25 –Staněk, pod Jasenovou -22, 25, 26, 27 –Staněk, Miliovy louky-22, 25, 27, 42 -Staněk -65, 67, 69 –Vondráčková

2.2.2 Recentní rozšíření

Rozšíření v ČR

V České republice se vyskytuje výhradně v panonské části jižní Moravy. Historicky je znám z okolí Znojma, Brna a Vyškova, dále z Hustopečska, Ždánicka, Čejčska a z jihozápadní části Bílých Karpat. V současné době je udáván ze čtrnácti převážně chráněných lokalit, na kterých se nalézá celkem okolo sedmi set jedinců. Většina nalezišť leží v Jihomoravské pahorkatině: NPR Hádecká planinka, NPR Větrníky, PR Hrádek, PP Kamenný vrch, PP Louky pod Kumstátem, NPP Na Adamcích, PP Hovoranské louky, PR Špidlák, Karlín u Čejče (návrh PP Záповěď) a PR Visengrunty u Bošovic. Nověji byly potvrzeny výskyty v Bílých Karpatech u obce Blatnička na Miliových loukách, Pod Jasenovou a PP Kobylí hlava. Nejbohatší populace je v PR Horky u Milotic.

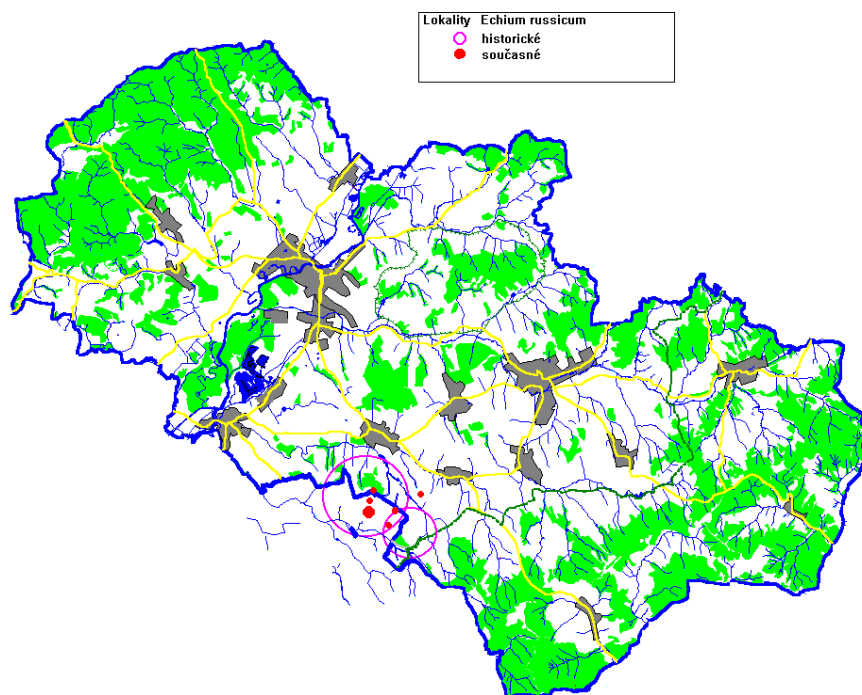

okres Uherské Hradiště

Hluk – Kobylí hlava -87-95– Hájek, - 2002 – Pavelčík, Babí hora 2004 - Šnajdara

okres Hodonín

pod Jasenovou - 2000 –Zábranská, Miliovy louky – 2000 – Šnajdara, Jasenová – 2001 – Šnajdara , Miliovy louky horní – 2001- Šnajdara

4. Biologie a ekologie druhu

4.1 Životní cyklus, fenologie, životní forma a strategie

Dvouletá, vyjímečně krátkověce vytrvalá rostlina. Konkurenčně slabý druh.

4.2 Generativní reprodukce

Kvete v červnu až srpnu.

4.3 Klíčení a ecese

Semínka vyséváme mělce (cca 3 mm hluboko) do nakypřené půdy, jejich klíčení trvá 7 – 14 dní, semenáčky rozesazujeme při velikosti cca 7 cm, v případě výsevu přímo na stanoviště se staráme o to, aby místo bylo stále osluněno. Klíčení probíhá nejlépe při teplotách okolo 20°C.

4.4 Vegetativní reprodukce

Vegetativní rozmnožování spočívá v občasném vytvoření jedné až několika postranních listových růžic. Každoročně vykvétá obvykle jen menší, podpoloviční část populací.

4.5 Ekologické nároky

Nároky na světlo: plné oslunění, tolerance k zastínění velmi malá (rostliny nekvetou a vytahují se za sluncem), potřebuje místa s málo zapojenou nelesní vegetací

Nároky na teplo: roste od nížin po pahorkatiny, u nás v rozmezí 150 – 350 m n m.

Nároky na vodu: vysychavé stanoviště

Nároky na substrát a živiny: Půdy vlhké, vysychavé, živné, zásadité až neutrální, humózní, písčitohlinité, hluboké. Vápence, dolomity i nevápnité substráty (zejména andezity), zřídka i na spraši.

4.6 Vazba na společenstva

Výslunné a lesostepní stráně. Vyskytuje se ve společenstvech svazu *Danthonio–Stipion* (společenstva lesostepí na hlubokých zásaditých půdách) a *Festucion valesiaca* (společenstva druhově bohatých skalních bylinných porostů v subkontinentálním a kontinentálním klimatu).

5. Význam druhu

Pěstuje se jako okrasná dvouletka.

6. Příčiny ohrožení

Ohrožen přímo např. trháním do kytic a nepřímo destrukcí lokalit (terasování svahů, výstavba kamenolomů, rozšiřování vinic) nebo pokračující sukcesí. V případě hnojení je vytlačován konkurenčně silnějšími druhy. Druh je ohrožen především zarůstáním ploch náletem dřevin a hromaděním stařiny a také příliš časnou sečí. Jisté nebezpečí představuje také přímé ničení rostlin.

7. Stupeň ohrožení a statut ochrany

Kategorie zákonné ochrany (z. č. 114/1992 Sb.) – kriticky ohrožený

Červený seznam ČR – kriticky ohrožený (C1)

Červený seznam IUCN - ano

Směrnice o stanovištích EU 92/43 (příloha II a IV) - ano

Bonnská úmluva - ne

Bernská úmluva - ne

CITES – ne

Červený seznam cévnatých rostlin Zlínského kraje – kriticky ohrožený

8. Kultivace a genobanka

9. Dosavadní opatření pro ochranu druhu – monitoring + management

2000

Miliový louky dolní 26.5. – významný objev 40 ks kvetoucích a přibližně stejný počet sterilních, projednáno se ZD Blatnička - pozdější termín kosení kvůli sběru semen

Pod Jasenovou VI. – 26 ks ponechaných obkosených „osvíceným vlastníkem“ na pokosené louce.

2001

Jasenová 20.5. – objev cca 30 ks při dolním okraji 20 ha komplexu luk, 30.8. – výsev semen na výsevné ploše. Miliový louky dolní 30.8. – výsev semen na výsevné ploše.

2002

Kobylí hlava 17.5. – potvrzen výskyt 3 kvetoucích kusů v přírodní památce v místě původního výskytu. Kolem místa bylo vytvořeno dřevěné ohrazení kvůli ochraně před zvěří.

2003

Miliovy louky dolní 27.5. - 50 ks kvetoucích , Miliovy louky horní 27.5. - 3 ks kvetoucí, Pod Jasenovou 27.5. - 60 ks kvetoucích, Kobylí hlava 27.5 - 2 ks kvetoucí, Kobylí hlava 10.8. - výsev semen v okolí matečných rostlin

2004

Miliovy louky dolní 28.5. - 40 ks kvetoucích, lokalita poškozena aplikací kejdy a hnojiv, Kobylí hlava 30.5 - 2 ks kvetoucí, Kobylí hlava 1.8. - výsev semen v okolí matečných rostlin, Babí hora 1.8. - výsev semen na pokusnou výsevnou plochu

2005

Miliovy louky dolní 30.5. - 35 ks kvetoucích, Kobylí hlava 30.5 - 2 ks kvetoucí, Babí hora 30.5. – 3 mladé rostliny, Kobylí hlava 26.7. - výsev semen v okolí matečných rostlin

2006

Kobylí hlava 28.5 - 3 ks kvetoucí, Babí hora 28.5. – 2 mladé nekvetoucí rostliny

2007

Miliovy louky dolní 31.5. - 101 ks kvetoucích, Miliovy louky horní 31.5. - 6 ks kvetoucí, Jasenová 31.5. – 13 ks kvetoucích, Pod Jasenovou 31.5. - 6 ks kvetoucích, Kobylí hlava 31.5 - 1 ks kvetoucí + 8 sterilních, Babí hora 31.5. – 2 kvetoucí rostliny

B. ROZBOR A CÍLE PROGRAMU PÉČE

1. Analýza výchozího stavu

Druh se v současnosti vyskytuje ve Zlínském kraji pouze na zbytku původních kavylových luk v PP Kobylí hlava v populaci čítající cca 9 exemplářů. Lokalita má zajištěnou územní ochranu jako přírodní rezervace a péči formou mozaikovitého kosení lištovou sekačkou. Přirozené navyšování populace probíhá velmi pomalu. Podstatně lepší situace je na sousedních lokalitách v Jihomoravském kraji, zejména na Miliových loukách.

2. Cíl programu péče

1. Navýšení početnosti druhu na stávající lokalitě.
2. Rozšíření populace na přilehlé luční pozemky.

3. Návrh základního metodického přístupu

- I. Základní metodou tohoto stupně je péče o stanoviště a druh *in situ* a ověřování managementu monitorováním.
- II. V případě, pokud četnost populace ohroženého druhu bude dlouhodobě klesat, takže by postup podle I. stupně byl nepostačující, doporučuje se uložení semen v genobance, popř. využití kultivace *ex situ*.
- III. V mezní situaci, kdyby druhu hrozilo bezprostřední vyhynutí, lze využít i metod kultivace v laboratorních podmínkách, tj. kultivace *in vitro*. Tento stupeň je možno použít pouze ve

výjimečných a detailně odůvodněných případech a musí být spojen se studiem genetické variability populace.

C. REALIZACE

1. Způsob řešení a návrh opatření

1.1 Výzkum ve vztahu k ochraně druhu

V návaznosti na rozbor dostupných informací doplnit a rozvinout chybějící odborné studie, tvořící základ pro odborné aktivní ochranářské zásahy.

1.1.1 Sledování změn rozšíření a velikosti populací.

1.1.2 Studium biologie a ekologie druhu

Doplnění údajů uvedených v přípravné části, zejména způsoby reprodukce, populační biologie, variabilita. Zvláště významné je studium kritických stadií obnovy populace, např. mobilita, uchycování a vývoj semenáčků ("recruitment").

1.1.3 Studium fytoocenóz ve vztahu ke sledovanému taxonu.

1.1.4 Sledování dalších charakteristik na lokalitě (např. hydrologické, pedologické a klimatické poměry, doprovodné organismy).

1.1.5 Rozbor využívání konkrétních lokalit v minulosti, tradiční způsoby hospodaření.

1.2 Péče *in situ*

1.2.1 Péče o druh

Na základě realizovaných pokusů s určením úspěšnosti klíčivosti ve vztahu k míře narušení konkurenční vegetace a půdního povrchu bude prováděn sběr zralých semen a jejich výsev v okolí matečných rostlin do tzv. kotlíků t.j ploch se strhnutým drnem o velikosti 20x20x5 cm. Vitální kvetoucí rostliny chránit před mechanickým poškozením zlomením dřevěnou ohrádkou.

1.2.2 Péče o lokality

Kobylí hlava – je zpracován plán péče. Plochy s *E. russicum* kosit nejdříve v druhé půli července. Travní hmotu odstranit nejpozději do týdne od pokosení.

1.3 Péče *ex situ*

1.3.1 Záchranná kultivace

Druh se úspěšně množí na genofondové ploše na pozemku řešitelské organizace – ZO ČSOP 57/10 „Zelené údolí u Doubrav“. Umělé podmínky - zejména absence konkurence, umožňují vypěstování poměrně velké zásoby exemplářů pro případnou repatriaci na původní lokalitu.

1.3.2 Genobanka

V roce 2001 byla předána část semenné produkce Genofondové bance v Olomouci.

1.4 Následný monitoring účinnosti opatření

Lokality výskytu (včetně komplexu Miliový luk) je třeba navštěvovat pravidelně jednou měsíčně od března do července. Budou zaznamenány především tyto údaje: počet kvetoucích trsů, počet sterilních rostlin, úspěšnost klíčení rostlin na výsevných kotlících, stav lokalit, negativní jevy.

2. Výchova a osvěta

Není řešeno.

3. Zhodnocení pravděpodobné účinnosti navržených opatření a měřitelná kritéria

- zvládnutí rozmnožování semeny
- zvládnutí kultivace
- nárůst populace
- publikace výsledků

4. Časový harmonogram

- 1998 – zajištění územní ochrany
- 2001 – zahájení záchranného programu
- 2002 – založení kultivační genofondové plochy
- 2003 – nový plán péče
- 2004 – 2014 cyklický monitoring a výsevy in situ
- 2010 – rozšíření druhu na zalučně ochranné pásmo PR Kobylí hlava

5. Odhad finančních nákladů

- Roční náklady na průběžný monitoring a výsevy in situ – 6000,- Kč
- Péče o lokalitu (kosení luk) – ročně 35 000,- Kč

6. Organizační a finanční zajištění

Odborný konzultant projektu za Agenturu ochrany přírody

Mgr. Jiří Ohryzek, tel. 577 653 513

Managerský garant projektu za Krajský úřad Zlínského kraje

Pavel Šnajdara, Doubravy 117, tel. 577043362, 603795643

Realizační (kooperující) subjekty

ZO ČSOP Zelené údolí, Doubravy 41, tel. 777900126

ZO ČSOP SCILLA, Vlčnov 831, tel. 732503246

7. Poradní sbor

RNDr. Jaroslav Hrabec, RNDr. Vlastimil Tlusták, Mgr. Jiří Ohryzek, Mgr. Magdaléna Richtárová, Pavel Šnajdara

8. Literatura

Hoskovec L. a kol.(2005): Chráněné rostliny České a Slovenské republiky, Computer Press, a.s., Brno

Dostál J. (1989): Nová květena ČSSR 1. a 2. díl, Academia Praha

Stanislav Staněk, Ivana Jongepierová, Jan W. Jongepier, 1996: „Historická květena Bílých Karpat“, supplementum sborníku Přírodovědného klubu v Uherském Hradišti, Veselí n. Mor.

Pavel Silinger, 1929: „Bílé Karpaty – nástin geobotanických poměrů se zvláštním zřetelem ke společenstvům rostlinným“ Rozpravy král. české spol. nauk tř. mat. – přírodovědecká, nová řada, číslo III.; Praha

Marie Elsnerová – archiv Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně

Michal Hájek, 1990: „Seznam nejvzácnějších druhů Hlucké pahorkatiny“, agenda Okresního úřadu v Uherském Hradišti, nepublikováno

Michal Hájek, 1996: „Floristický materiál z okolí Hluku“, Sborník Přírodovědného klubu v Uherském Hradišti, 1: 18-27, Uherské Hradiště

Pavel Šnajdara, 1997-2007, „Projekt aktivní ochrany genofondu ohrožených druhů rostlin na území Okresu Uherské Hradiště“, agenda Krajského úřadu Zlínského kraje, nepublikováno
botany.cz

Zpracoval: Mgr. Magdaléna Richtárová, kontakt: tel.zam.: 577043389

magdalena.richtarova@kr-zlinsky.cz

Pavel Šnajdara, kontakt: tel.zam.: 577043362, pavel.snajdara@kr-zlinsky.cz
4.4.2008 Zlín

Schválil: